

Служинська Л. Б. , канд. пед. наук, доцент,
Гумовська І.М., канд. філол. наук, доцент,
Тернопільський національний
економічний університет, Тернопіль ,

**АРИКЛЬ ЯК ТРАДИЦІЙНИЙ ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ
В НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ
АРИКЛЬ КАК ТРАДИЦИОННОЕ СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ
ДЕТЕРМИНАЦИИ В НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ
ARTICLE AS A TRADITIONAL MEANS OF DETERMINATION ASPECT
IN GERMAN AND ENGLISH LANGUAGES**

У статті розглянуто основні засоби вираження категорії означеності / неозначеності в німецькій та англійській мовах за допомогою артикля. Увагу зосереджено на типах систем вираження детермінації у німецькій мові, де головну роль відіграє протиставлення означеного й неозначеного статусу, який виражається за допомогою означеного чи неозначеного артикля. Наведено основні семантичні функції артикля, а саме актуалізація поняття, здатність передавати значення ідентифікації предмета, позначеного іменником або значення віднесеності до класу однорідних предметів.

Ключові слова: *категорія означеності / неозначеності, неозначений артикль, нульовий артикль, означений артикль.*

Служинская Л. Б., канд. пед. наук, доц., **Гумовская И.Н.,** канд. філол. наук. доц., Тернопольський національний економічний університет, Тернополь

Рассмотрены основные средства выражения категории определенности / неопределенности в немецком и английском языках с помощью артикля. Внимание сосредоточено на типах систем выражения детерминации в

немецком языке, где главную роль играет противопоставление определенного и неопределенного статуса, который выражается с помощью определенного или неопределенного артикля. Приведены основные семантические функции артикля, а именно актуализация понятия, способность передавать значение идентификации предмета, обозначенного существительным или значение отнесенности к классу однородных предметов.

Ключевые слова: категория определенности / неопределенности, неопределенный артикль, нулевой артикль, определенный артикль.

Lesia Sluzhynska, Ph D, Assistant Professor, **Iryna Gumovska**, Ph D, Assistant Professor, Ternopil National Economic University, Ternopil

The work presents an article as a main means to express definiteness / indefiniteness. The authors focus on the system types of determination aspects in German and English languages, where the main role is played by the oppositeness of both certain status and uncertain one, expressed by the definite or indefinite articles. The work also discusses main semantic functions of the articles as well as the ability to identify the object, expressed by noun or relation to the classical features of similar items.

Key words: category of definiteness / indefiniteness, the definite article, the indefinite article, a noun without an article.

Актуальність. Граматична категорія детермінації характерна для більшості мов. Зміст категорії означеності / неозначеності вказує на те, чи вважається певний предмет, що позначається іменником, як такий, що відноситься до певного класу предметів, або ж як предмет, що виділяється з класу однорідних із ним предметів. Категорія означеності / неозначеності має в німецькій/англійській мові граматично виражений характер.

На відміну від німецької чи англійської мови, де ця граматична категорія є експлікованою, в українській мові немає спеціальних морфологічних форм вираження категорії означеності / неозначеності, але неможливо зовсім виключити це поняття з української мовної системи.

Наше дослідження є актуальним, оскільки постійно постає питання збереження всіх мовних нюансів у перекладі певних сполучень, і, оскільки категорія означеності та неозначеності не є тотожною за лексичним вираженням в обох мовах, слід звертати увагу на правильність та чіткість передачі думки під час перекладу залежно від контексту.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу засобів вираження категорії означеності та неозначеності в німецькій/англійській та українській мовах. Тема нашої роботи не досліджена повністю, що пояснюється тим, що вираження цієї категорії певними засобами відсутнє в українській мові, а тому не виникало потреби досліджувати цю проблему окремо від німецької/англійської мови.

Об'єктом статті стала граматична категорія означеності та неозначеності як засіб позначення певного предмета.

Предмет статті – засоби вираження категорії означеності та неозначеності — експліцитні в німецькій/англійській мові та імпліцитні в українській. Проблему артикля як засобу вираження категорії означеності / неозначеності в німецькій/англійській мові досліджували Б. В. Кашкін, Д. А. Штелінг, С. Г. Ахметова, Л. І. Гуренко, І. К. Крамський та ін.

Матеріал дослідження. У низці мов, що втратили колишнє багатство іменників, як типова ознака субстантивності виступає артикль, функція якого полягає в тому, щоб указувати, чи пропонується відповідне поняття як визначене або ж, навпаки, невизначене, загальне. В англійській мові, наприклад, розрізняють *the man* у значенні «чоловік», про якого вже згадували чи про нього відомо, «певний чоловік» і *a man* — «чоловік взагалі, якийсь, про якого ми раніше не згадували». У німецькій мові у таких значеннях розрізняють *der Mann* і *ein Mann*.

В німецькій/англійській мові категорія означеності / неозначеності є відкритою й виражається регулярно за допомогою вибору означеного або неозначеного артикля. Можна розглядати наявність артикля і, відповідно,

наявність відкритої категорії означеності в мові як свідчення того, що уявлення про означеність є важливим елементом для носіїв певної мови.

Категорія означеності та неозначеності в німецькій/англійській мові — це централізоване поле з цілісним морфологічним ядром, вираженим артиклем формою імені. У нашій статті ми розглядаємо *артикуль* (від лат. *articulus* — «елемент з'єднання») як умовну назву показника детермінації, одну із найбільш складних і своєрідних граматичних категорій іменника [5, 26].

Існують два основних типи систем вираження детермінації (або артиклевих систем) у мовах світу. У першому типі головну роль відіграє протиставлення так званого референтного й нереферентного статусу імені, у другому типі — протиставлення так званого означеного й неозначеного статусу. Перший тип притаманний тюркським, іранським, африканським та іншим мовам. Другий тип системи вираження детермінації поширений у європейських мовах (зокрема в німецькій). Ця система заснована на протиставленні значень означеності та неозначеності. Саме по собі це протиставлення є можливим для референтних іменників, воно зводиться до того, чи вважає та людина, що говорить, даний об'єкт відомим або невідомим адресату. Отже, артикуль — частина мови, що використовується для вираження категорії означеності / неозначеності. Артикуль в німецькій/англійській мові ставиться перед іменником, до якого він відноситься.

Слід зазначити, що саму визначеність мова означає наявністю артикля, а субстантивні поняття, що подаються як загальні, звичайно обходяться без уточнення. В німецькій мові артиклі мають в однині три роди (*der, die, das, ein, eine, ein*), а в англійській рід не розрізняється. В німецькій мові артикуль відмінюється.

Аналізуючи наукові праці, ми зауважили, що серед мовознавців існують певні суперечності щодо природи артикля та його значення. Проблема граматичного значення артикля та його місця в реченні — одна з

найскладніших в граматиці. Ця проблема представлена двома теоріями. Одна з них розглядає сполучення «артикль + іменник» як аналітичну форму. За іншою теорією артикль відноситься до службової частини мови, а сполучення «артикль + іменник» трактується як сполука особливого типу [4, 37].

Згідно з першою теорією, якщо дане сполучення розглядати як аналітичне, то артикль прирівнюється до допоміжної частини аналітичної форми. На користь цього твердження можна навести такі аксіоми:

1. Артикль є морфологічним показником іменника.
2. Артикль не має лексичного значення.

Ці положення серйозні, але не переконливі. Хоча артикль є морфологічним показником імені (це його основне формальне призначення в мові), усе ж він не складає разом із іменем такої нероздільної одиниці, як наприклад, аналітична форма дієслова. Перш за все, артикль визначає рід іменника в німецькій мові, між артиклем та іменником існує синтаксичний зв'язок, якого немає між компонентами аналітичної форми.

Артикль можна замінити займенником *der, die, das* — *dieser, diese, dieses* (в німецькій мові), *this, that, these, those* (в англійській мові), а допоміжне дієслово в аналітичній формі нічим замінити не можна. Артикль може виконувати й анафоричну функцію (виступати своєрідною відсилкою назад) і катафоричну функцію (відсилка вперед). Наприклад:

Das ist ein Buch. Das Buch ist interessant (анафора).

Основна семантична функція артикля — актуалізація поняття, здатність передавати значення ідентифікації предмета, позначеного іменником, або значення віднесеності до класу однорідних предметів.

Деякі лінгвісти (Крістоферсен) розглядають артикль як елемент, що створює певну граматичну категорію іменника, хоча визначається різними вченими по-різному, зокрема, як елемент, що створює категорію детермінації, співвіднесеності, визначеності.

У вітчизняній лінгвістиці розповсюдженою є теорія, згідно з якою артикль є самостійним службовим словом, що не утворює аналітичної форми, оскільки довелося б зараховувати до аналітичного сполучення іменника з будь-яким детермінативом (*dieser, jener, mancher*), здатними замінювати артикль. Не можна розглядати артикль і як синтаксичне сполучення, що дорівнює сполученню «займенник + іменник», оскільки артикль не має самостійного лексичного значення, і, відповідно, самостійної синтаксичної позиції, бо артикль не може вживатися окремо від іменника [2, 35].

А. Бондарко вважає, що артикль слід розглядати як перехідне явище, яке не може бути віднесене ні до морфології, ні до синтаксису. З одного боку, його вважають маркером іменника, показником його частиномовної приналежності, що зближує артикль з морфемою. З іншого боку, це — самостійне слово, яке згідно свого службового статусу не має самостійної синтаксичної позиції [1, 53].

Розглянемо кожен із артиклів. Неозначений артикль (*der unbestimmte Artikel*) в німецькій мові походить від числівника *eins*: *eins* → *ein, eine, ein*.

В англійській мові неозначений артикль (*the indefinite article*) історично утворився від числівника *one* і вживається з злічувальними іменниками в однині. Він зараховує предмет до класу однорідних предметів, не відокремлюючи його: *будь-який, якийсь, один із*. Однак, його не завжди можна замінити на числівник *eins/one*, оскільки така заміна може призвести до непорозумінь.

Порівняймо:

Das ist ein wunderschöner Tag. — Das ist eins wunderschöner Tag.

I have a pen. — I have one pen.

Означений артикль (*der bestimmte Artikel*) в німецькій мові походить від вказівного займенника *dieser* і завжди вказує на предмет, особу, явище як означене. Еквівалентами означеного артикля в німецькій мові виступають присвійні та вказівні займенники.

Означений артикль (the definite article) в англійській мові відомий своїм походженням від вказівного займенника *that*. Цей артикль завжди вказує на предмет, особу, явище як на щось певне. Іншими словами, за допомогою цього артикля ми виділяємо перераховане вище з усіх осіб і предметів даного класу. Еквівалентами означеного артикля є присвійні займенники (*possessive pronouns* — *my, your, his, her, its, our, their*) і вказівні займенники (*demonstrative pronouns* — *this, that, these, those*).

Одним із спірних питань, пов'язаних із артиклем, також є питання кількості артиклів. Існують два артиклі, але останнім часом дослідники у своїх працях популяризують теорію трьох артиклів (означений, неозначений і «нульовий» артиклі). Як не дивно, але всі вони мають однакову значущу вагу, необхідну в німецькій/англійській мові. Це окремий стійкий момент, яким не можна знехтувати, який вимагає до себе безпосередньої уваги. «Нульовим» артиклем в німецькій/англійській мові позначаються випадки, коли не використовується жоден з артиклів: ні неозначений, ні означений.

«Нульовий» артикль вживається тоді, коли предмет, що означений іменником береться поза будь-якого співвіднесення і зіставлення з класом предметів, тобто коли відсутній момент класифікації і момент індивідуалізації. У цьому випадку мова йде не про загальний чи означений предмет класу, і не про клас в цілому, а про сам предмет, його зміст, не беручи до уваги об'єм, число, межі, форми і тому подібні ознаки. Звідси, вживання «нульового» артикля з іменниками, що позначають речовину і різні абстрактні категорії, оскільки такі предмети і явища за своєю природою не мають означеної форми, об'єму та інших подібних ознак. Вказаний артикль може видозмінюватися залежно від того, про який предмет йтиме мова.

Висновки та перспективи дослідження. Категорія означеності та неозначеності характерна для більшості мов. Вона може виражатися як експліцитно, як, наприклад, в німецькій/англійській мові (за допомогою означеного та неозначеного артиклів), так і імпліцитно. Такою категорією виступає категорія означеності та неозначеності в українській мові, де немає

спеціальних морфологічних форм її вираження. Важливо враховувати відмінності вираження категорії означеності / неозначеності в німецькій/англійській та українській мовах під час перекладу, щоб точно передати відтінки лексичного значення тексту, що підлягає перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики : Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Л. : Наука, 1987. – 348 с.
2. Кашкин В. Б. Континуально-дискретный принцип в универсальной функциональной грамматике. – АДД / Санкт-Петербургский гос. ун-т. СПб. , 1996. – С. 35-36.
3. Практична грамати́ка німецької мови : підручник / Д. А. Євгененко, О. М. Білоус, О. О. Гуменюк та ін.. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 400 с.
4. Трубецкой Н. С. Отношение между определяемым, определением и определенностью // Трубецкой Н. С. Избранные труды по филологии. – М. , 1987. – С. 37-43.
5. Штели́нг Д. А. Английский арти́кль и его роль в грамматике текста // ИявШ. – 1978. – №6. С. 26-27.